

Gezi Yazıları: Berlin

Serdar Kaya

url: serdarkaya.com

twitter: [@derinsular](https://twitter.com/derinsular)

facebook: <https://www.facebook.com/serdarkayaturkce>

Bu kitapçığın en güncel versiyonuna ve benzeri çalışmalara aşağıdaki adresten ulaşabilirsiniz:

derinsular.com

Atf:

Kaya, Serdar. 2019. *Gezi Yazıları: Berlin*. <http://derinsular.com/pdf/berlin.pdf>

Son güncelleme: 26 Nisan 2019

© 2019 [Serdar Kaya](http://derinsular.com). Bazı hakları saklıdır: Creative Commons [BY-NC-ND](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/).

İçindekiler

1. Berlin Duvarı.....	2
2. Doğu Almanya'da Hayat.....	5
3. Naziler.....	7
4. Almanya'daki Türkler.....	10
5. Mışatta Sarayı.....	13

1. Berlin Duvarı

Berlin, siyasi geçmişi itibariyle son derece kendine özgü bir Alman şehri. Bu kendine özgünlükte, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından yaşananların önemli bir payı var. Şöyle ki, 1945'te Almanya yenilgiye uğradığında, dört muzaffer devlet (Sovyetler Birliği, ABD, Britanya ve Fransa) başkent Berlin'i işgal etti. Sovyetler Birliği ise, Doğu Almanya'nın geri kalanını işgal altında tuttu. Sovyet işgali altındaki bu bölgede 1949 yılında Sovyetler Birliği'nin kontrolü altında olan Demokratik Alman Cumhuriyeti adlı komünist bir devlet kuruldu. Ancak, diğer üç muzaffer devlet, Doğu Almanya'nın merkezinde yer alan Berlin'in işgal altında tuttıkları bölgelerinden çekilmediler. Bu şekilde, komünist Doğu Almanya'nın orta yerinde "Özgür Dünya"ya ait küçük bir kurtarılmış bölge ortaya çıkmış oldu.

Batı Berlin

Dört tarafı Doğu Almanya ile çevrili olan bu "kurtarılmış bölge", Batı Berlin olarak anılageldi. Batı Berlin, resmen Batı Almanya'ya bağlanmadı. Ama de facto olarak Batı Almanya'nın (ve de ABD ve müttefiklerinin) bir uzantısı olarak faaliyet gösterdi.

Başlangıçta, Batı Berlin ile Doğu Berlin (ya da Doğu Almanya) arasında sert bir sınır politikası yoktu. Ancak, Doğu Almanya üzerindeki Sovyet etkisinin giderek belirginleşmesi üzerine, Batı Berlin, Doğu Almanyalıların önemli bir kısmı için bir cazibe merkezi haline geldi. Doğu Almanya'nın 1949 yılındaki kuruluşunu takip eden 12 yıl içinde ülkenin 18 milyonluk nüfusunun yaklaşık üç milyonu, (gerek çok iyi kontrol edilmeyen noktalardan geçerek, gerekse sınıra yakın evlerin çatılarından, pencerelerinden atlayarak) bir şekilde Batı Berlin'e ve oradan da hava yoluyla Batı Almanya'ya kaçtı. Bu kaçışların bir sonunun gelmemesi üzerine, Doğu Almanya, Batı Berlin'in etrafına bir duvar örme kararı aldı. Duvarın örülüş amacı her ne kadar Doğu Alman halkını hapsedmek olsa da, komünist hükümet bu adımı, ülkeyi faşizmin etkisinden ve kapitalist dünyanın ajanlarından korumaya yönelik bir çaba olarak sundu.

Berlin Duvarı

155 kilometrelik [Berlin Duvarı](#), 1961 yılında örüldü. Duvar, Batı Berlin'i tamamen çevrelese de, şehirde yaşayanların hayatına çok ciddi bir değişiklik getirmedi. Zira, Batı Berlinlilerin Doğu Almanya'ya kaçmak gibi bir niyetleri zaten yoktu. Sadece akrabalarını ziyaret amacıyla zaman

zaman Doğu Berlin'e geçmek isteyenler vardı. Bu nedenle, duvarın kontrolü daha çok tek taraflı oldu.

Bu durum, duvarın niteliğine de yansdı. Duvarın Batı Berlin'e bakan yüzü grafitilerle boyandığından, rengarenkti. Duvarın diğer yanı ise, hep renksiz kaldı. Zira, Doğu Almanyalılar, duvara yaklaşmadılar. Doğu Almanya yönetimi, vatandaşlarını duvardan uzak tutabilmek için ciddi önlemler aldı. Duvarın Doğu Berlin'e bakan tarafı, ikinci bir bariyerle çevrelendi ve ilgili bariyer ile duvar arasında kalan kısım, gözetleme kuleleri, tel örgüler ve mayınlarla donatıldı. Bu şekilde, iki Berlin arasında bir ölüm hattı (*death strip*) ortaya çıktı. Bu ölüm hattının inşası ile birlikte, Batı Berlin'e kaçışlar büyük ölçüde sona erdi. Ancak yine de duvarın yıkıldığı 1989 yılına dek geçen 28 sene boyunca çok sayıda insan duvar ve civarında hayatını kaybetti.

Duvarın mirası

Berlin Duvarı 1989 yılında yıkılsa da, duvara dair tarihi miras yok edilmedi. Almanya, duvarın çeşitli noktalarını koruma altına aldı. Bu çerçevede, [Bernauer Caddesi](#) ve civarı, çeşitli anıt, heykel ve fotoğraflarla, bir açık hava müzesi haline geldi.¹ Bunun dışında, eskiden duvarın geçtiği yerlere çift sıra pembe taşlar döşenerek, artık varolmayan duvarın zemini işaretlendi. (Bkz.: Fotoğraf)

Berlin

Duvar her ne kadar Berlin'in ikiye bölünmesine dair en büyük sembol haline gelse de, ilgili döneme ait başka önemli öğeler de vardı. Örneğin, Batı ile Doğu Berlin arasındaki en meşhur geçiş noktalarından biri olan [Checkpoint Charlie](#), bu öğelerden biri olması nedeniyle korundu ve ardından, insanların Amerikan üniforması giyen aktörlerle insanların önünde fotoğraf çektirdikleri bir turist atraksiyonu haline geldi.²

1 Örneğin, [Anma Penceresi](#) (*Fenster des Gedenkens*) adlı anıt, Berlin Duvarı nedeniyle hayatını kaybettiği bilinen 136 kişinin fotoğraflarını içerir.

2 Soğuk Savaş döneminde çekilen pek çok filmde Checkpoint Charlie'ye yer verilir.

Bir diğeri benzeri öge ise, Berlin'in bölünmesinin ardından kullanımdan kalkan "hayalet istasyonlar". Bu konunun da ayrı bir hikayesi var: Şehrin bölünmesinin ardından, Batı Berlin'in tren hattının bir kısmı Doğu Berlin sınırları içinde kalır. Bölünmenin ardından, trenler yine seferlerine devam eder, ancak Doğu Berlin'de kalan duraklarda durmazlar. Yolcular, hareket halindeki trenlerin içinden Doğu Berlin'e bakarlar. Bu duraklar, 1990 yılından itibaren yeniden faaliyete geçer.

Kaçış öyküleri

Batı Berlin'e kaçışlara dair çok sayıda ilginç ve meşhur öykü de yok değil. Bu öykülerin muhtemelen en ünlüleri, Conrad Schumann ve Peter Fechter'in kaçışlarına dair olanlar. [Conrad Schumann](#), 19 yaşında bir Doğu Alman askeridir. Duvarın inşasının üçüncü gününde, sınırda nöbet tutmaktayken, dikenli tellerin üzerinden atlayarak Batı Berlin'e kaçar. Schumann'ın teller üzerinden atlarken Batı Berlinlilerce çekilen fotoğrafı meşhur olur. Berlin'de, Schumann'ın bu anımı yansıtan bir [heykel](#) de bulunur.

Bir diğeri meşhur öykü olan [Peter Fechter](#)'in öyküsü ise hazindir. 18 yaşında bir duvar ustası olan Fechter, 1962 yılında arkadaşı Helmut Kulbeik ile birlikte Batı Berlin'e kaçmaya karar verir. Askerlerin nisbeten uzakta bulunduğu bir anı bekleyen ikili, ilk önce dikenli telleri aşar, ardından da duvara doğru koşmaya başlar. Helmut Kulbeik, duvarı da aşarak Batı Berlin'e geçmeyi başarır. Peter Fechter ise, tam duvarın üzerindeyken vurulur ve Doğu Berlin tarafına düşer. Fechter yaralıdır. Ancak, askerler (muhtemelen diğerlerine ibret olmasını istedikleri için) ona yardım etmezler. Batı Berlinliler de olayı izlemektedirler, ancak Doğu Almanya askerlerin ateş açmasından korktuklarından, duvarı aşamazlar. Duvarın dibindeki Fechter herkesin gözü önünde takriben bir saat kan kaybeder ve orada ölür.

Fechter'in ölümünün ardından, hayatını kaybettiği duvarın arka tarafına Batı Berlinliler bir anıt dikerler. Duvarın yıkılmasının ardından, Fechter'in (artık ulaşılabilir olan) öldüğü noktaya yeni bir anıt yerleştirilir.

Türkiye

Peter Fechter'in öldüğü yerde bugün itibarıyla ne bir duvar, ne dikenli teller, ne gözetleme kuleleri, ne de askerler var. Hatta, ilgili anıt ve Berlin Duvarı'nın eskiden bulunduğu yeri işaretleyen pembe taşlar orada bulunmasa, şehrin bu noktasını günlük hayatın akıp gittiği herhangi bir diğeri yerinden ayırt etmek mümkün olmaz. Zira, Fechter'in öldüğü yer bugün itibarıyla bir kafenin önündeki kaldırıma karşılık geliyor. Bir başka deyişle, Fechter 1962'de vurulduktan sonra çekilen fotoğraf ile aynı yerin bugünkü hali arasında büyük bir uçurum var.

Bu noktada sormak gerekli: İnsanlar çok sayıda rahatsız edici anıya sahip olan bir duvarın mirasını neden korumak isterler? Neden o duvarın eskiden bulunduğu yerleri renkli taşlarla işaretlerler? Ya da, neden o duvar nedeniyle hayatını kaybeden insanların fotoğraflarını anıtlştırır, anılarını yaşatırlar? Başarılı ve başarısız kaçış hikâyelerine konu olan insanların heykellerini, anıtlarını neden dikerler? Hatta, neden kimi zaman bu anıtların herhangi bir yerde değil de, ilgili olayın yaşandığı noktada olmasını isterler?

Bu sorulara verilen cevapların hepsi, herhalde medeniyet kavramı ile bir şekilde ilgili olmak

zorunda. Hafızasız bir medeniyet pek mümkün değil. Hatta, medeniyet, ancak bir şehirde yaşayanların kolektif hafıza taşıyor olmaları ile mümkün. Heykeller, anıtlar, gözetleme kuleleri ya da bir zamanlar milyonlarca insanı bir açık hava hapisanesine hapsedmiş olan bir duvarın yerini işaretleyen renkli taşlar, bu kolektif hafızayı canlı tutmaya yönelik kaygıların bir ifadesi.

Bu noktada, Türkiye'ye dönerek başka sorular sormak da mümkün: Köklü bir tarihe sahip olmakla övünmek, Türkiye'de en yaygın rastlanılan tavırlardan biri. Peki bu tarih, şehirlerimize gerçekten yansıyor mu? Peki ya tarihimizdeki rahatsız edici hadiselerle yaklaşımımız nasıl? Kimi rahatsız edici tarihi gerçekleri bilmek bir yana, bildiğimiz ve kabul ettiğimiz kadarını dahi caddelerimize, meydanlarımıza yansıtmak hiç aklımızdan geçiyor mu?

Türke Türk propagandası

Türkiye'nin caddeleri, meydanları, okulları, günümüzün Almanyasını değil, Doğu Almanya'yı çağırıyor. Peki böyle bir Türkiye gerçekten güzel mi? Her yere hep aynı heykelleri dikerek, her yerde hep Türklüğü ululayan sözleri ve anıtları görerek, tarihimizdeki korkunç hadiselerle kamusal alanda kolay kolay yer vermeyerek ve geçmişte kim bilir neler yaşanmış olan mekânlarda hiçbir şeyden habersiz olarak oturup çay kahve içerek acaba daha iyi bir toplum mu oluyoruz? Sürekli birbirimize çeşitli şekillerde "Biz çok süperiz" demeye çalışmak nasıl bir arkaplanın ürünü? Günümüz Almanyası böyle yapmıyor.

Bu noktada bir parça iyimser davranarak şöyle bir soru sormak da mümkün: Türkiye bugünkü haliyle mi daha güzel olur, yoksa (şözelimi) Hayvan Partisi'nin 2012 yılında Sivriada'ya 1910'daki köpek katliamına atfen diktirdiği [anıt](#) gibi yapılar çoğalırsa mı? Daha da önemlisi, geçmişle yüzleşmiş, hafıza kaybından kurtulmuş ve kolektif hafızasını olumlu ve olumsuz bütün öğeleri ile mümkün merteye canlı tutma kaygısı duymaya başlamış insanlar mı daha güzeldir, yoksa sürekli birbirlerine kendi propagandalarını yapanlar mı?

2. Doğu Almanya'da Hayat

Berlin'in en büyük tarihi zenginliklerinden biri, Doğu Almanya devletinin kurumsal kültürünü yansıtan yapılara da sahip oluşu. Soğuk yüzlü binalar, ya da kaba saba mobilyalarda döşeli devlet daireleri, bu kurumsal kültürün ilk göze çarpan özellikleri arasında. Bu sevimsizlikte Hitler döneminin de önemli bir payı olduğu muhakkak. Ancak, komünizm, ilgili sevimsizliği azaltmak bir yana, pekiştirmiş gibi duruyor. Bunu ilk olarak [Stasi Müzesi](#)'nde fark ettim.

Stasi Müzesi

Başkalarının Hayatı ([Das Leben der Anderen](#)) adlı Oscar ödüllü filminden sonra dünyada daha çok tanınan [Stasi](#), Doğu Almanya'nın güvenlik/istihbarat bakanlığı (*Ministerium für Staatssicherheit*). Komünist dönemin sona erip iki Almanya'nın birleşmesinin ardından, bakanlık binası müze olarak hizmet vermeye başlamış.

İlginç olan, Stasi binasının, [dış görünüşü](#) itibariyle tipik bir T.C. devlet kurumunu andırıyor olması! Bina, Berlin'den Türkiye'ye getirilse ve üzerine "Devlet Su İşleri", "Ziraat Bankası Genel

Müdürlüğü” ya da “İnönü Lisesi” yazılacak olsa, herhalde hiç kimseye tuhaf gelmez. Dış cephedeki bu çarpıcı benzerliğin, binanın içine girildiğinde de devam etmesi ayrıca şaşırtıcı. Mobilyalardan merdivenlere dek bütün öğeler, Türkiye’dekilerle aynı özellikleri taşıyor. Girişteki danışma ofisi kantin yapılsa ve herhangi bir köşeye bir nöbetçi öğrenci masası konsa, bina bir çırpıda bir M.E.B. okuluna da dönüşebilir. Aynı şekilde, ortalığa lacivert üniformalı polisler salınarak herhangi bir T.C. emniyet müdürlüğü ortaya çıkarabilmek de mümkün.

DDR Müzesi

Türkiye ile Doğu Almanya arasındaki benzerlikleri görmek isteyenler için Berlin’de aslında Stasi’den daha iyi bir adres de var: [DDR Müzesi](#).³ Doğu Almanya’daki günlük hayat konusunda ziyaretçileri bilgilendirme amacıyla tasarlanmış olan müzenin bir bölümü, tipik bir apartman dairesi olarak döşenmiş. Bu daireye bakarak, “Tipik bir Doğu Alman ailenin ev hayatı nasıldı?” sorusuna cevap bulmuş oluyorsunuz. Burada enteresan olan ise, ilgili dairenin, Türkiye’de Turgut Özal öncesi dönemi ya da en azından seksenli yılları hatırlayanların kendilerini evlerinde hissedecekleri türden bir yer olması. Mobilya üretiminin ya da ithalatının ve dolayısıyla da opsiyonların (Parti üyeleri olmasa da en azından sefil halk için) sınırlı olduğu bir dönemi yansıtan bir oturma odası, akşamları ailece hantal koltuklara oturup devlet televizyonuna bakılan acınası bir ortamı andırıyor. Dairenin ortamını (en azından 2014 yılı itibarıyla) başka türlü yorumlamak zor. Zira ben odadayken, açık olan televizyondaki adam (sanırım) Doğu Alman parlamentosunda ateşli bir konuşma yapıyor ve salondakilerden kuvvetli alkışlar alıyordu. Ne var ki, müze ziyaretçileri adamın söylediklerine gülüyorlardı. Zamana yenik düşmek işte böyle bir şey... 1970’lerde Doğu Almanya’da doğup böyle şeylerin alkışlandığı bir ortamda büyümek korkunç bir şey olmalı. (Tabii aynı şey 1970’lerde Türkiye’de doğmak için de geçerli. Ama Türkiye’de doğmak için iyi bir sene var mı, emin değilim.)

DDR müzesindeki bir diğer dikkat çekici köşe ise, tipik bir Doğu Alman bürokratinin masasıydı: Kaba saba bir masa; masanın üzerinde bir saksı; çekmeceye kemik çerçeveli kalın bir gözlük; ve masanın arkasındaki duvarda üç ulu önderin portreleri...⁴ Masanın yanına bir de not düşüp açıklamışlar; meğer bu bürokratlar böyle bir masabaşında sıkıcı bir hayat yaşar, arada sırada da çekmecelerinden kravatlarını alıp toplantılara giderlermiş...

Bu noktada belki belirtmek lazım: DDR Müzesi’ne çok yakın bir noktadaki [Marx-Engels Forum](#) adlı parkta bulunan Marx ve Engels heykeli, Berlin’in en meşhur yapıtları arasında. 1986 yılında yapılan heykellerin 1990’da iki Almanya’nın birleşmesinin ardından kaldırılmasını isteyenler olmuşsa da, gerek tarihi önemleri gerekse sanatsal değerleri nedeniyle heykellerin parkta kalmasını isteyenlerin görüşü ağırlık kazanmış.

Trabant

Doğu Almanya’daki günlük hayatın en tipik öğelerinden biri de [Trabant](#) marka otomobiller. Murat 124 ile Anadol karışımı küçük bir araba olan Trabant, 1957 ila 1991 yılları arasında Doğu Almanya’nın [Saksonya](#) eyaletinde üretilmiş. Dahası, onlarca yıl boyunca görüntüsünde çok ciddi bir değişiklik olmamış, modeli yenilenmemiş. Trabant, diğer Doğu Avrupa ülkelerinde de yaygın

3 DDR, Demokratik Alman Cumhuriyeti anlamına gelen *Deutsche Demokratische Republik* ifadesinin kısaltması.

4 Bir ülkede eğlendirerek öğreten popüler müzelerin bulunmamasının büyük bir eksiklik olduğunu da bu noktada belirtmek gerekli. Zira, Türkiye’de müze deyince insanların aklına çanak çömlek sergilenen binalar geliyor. DDR Müzesi, bu tarifi tamamen dışında kalan bir örnek. Müzenin resmi sitesindeki [video](#), bu konuda bir fikir verebilir.

olarak kullanılmış. Hatta, komünizmin sona ermesinin ardından Bulgaristan üzerinden Türkiye'ye de çok sayıda Trabant girmiş.

Bugün ise, Trabant, artık geçmişe dair bir hoşluk durumunda. Oyuncak Trabant otomobillerin Berlin'de en sık rastlanan hediyelik eşyalar arasında olması ya da şehirde küçük bir Trabant Müzesi bulunması, bu hoşluğun bir yansıması. Ancak, bu gibi şeyler, Trabant'ın tamamen ortadan kalktığı anlamına gelmiyor. Hatta, Berlin'e gitmişken Trabant kiralamak da mümkün. Benim vaktim olmadı... Ama kiralayanları gördüm. Arabanın eskiliğinden midir, yoksa şöförlerin eski arabalara aşına olmamalarından mıdır bilemiyorum, ama araba şehir içinde 20 kilometre hızla seyrederken bile büyük bir eziyet çekiyormuş gibi sesler çıkarıyordu.

Otarşi mevzuu (Türkiye'ye dönüş)

Acaba Anadollara binip Aselsan marka cep telefonları kullansak, ya da tek kanallı devlet televizyonunu izleyip *Türkiye Türklerindir* gazetesi okusak, Türkiye daha mı güzel bir yer olurdu? Bu soruya bugün "Evet" cevabı veren pek kimse çıkmaz herhalde. Ama şu da doğru ki, dışarıdan gelen her şeye şüpheyle bakmak, en azından 90'lara dek Türkiyeli olmanın temel şartı gibiydi. Zamanında kim bilir kaç kişiden duydum: Atatürk memleketi düşmanlardan kurtarmış; ama onlar buralardan gittikten sonra McDonald'larla, Coca Colalarla geri gelmişler! Yani ülkemizi yeniden işgal etmeye başlamışlar!

Ben saf aklımla McDonald's'ın hamburger satmak için geldiğini zannediyordum ama, meğer işin aslı başkaymış!.. Amaç, Anadolu'yu yeniden işgal etmekmiş! İnsan öğrenince üzülüyor tabii...

Otarşi

Türkiye hiçbir zaman Doğu Almanya olmadı. Ama Türkiye'de komünizmi olmasa da, en azından yerli malını ve hatta otarşiyi savunmak neredeyse her zaman vatanseverlikle eşdeğer olageldi. Yani aslında sadece memurlarımız ve devlet kurumlarımız benzemiyor Doğu Almanya'ya. Cumhuriyetin kuruluş yıllarından gelen başka şeyler de söz konusu.

3. Naziler

Berlin, Nazi döneminin trajedileri ile yüzleşen çeşitli mekanlara da sahip olan bir şehir. Şehrin Holokost özelindeki en önemli mekanının, yapımı 2004 yılında tamamlanan [Öldürülen Avrupa Yahudileri Anıtı](#) (*Denkmal für die ermordeten Juden Europas*) olduğu söylenebilir. 19 dönüm gibi geniş bir alana yayılan (ve şehrin uzaydan kuşbakışı görüntüsünde dahi kolaylıkla seçilebilen) anıt, yan yana dizili olan (ve herbiri müstakil bir lahiti andıran) dikdörtgen prizma şeklinde ve farklı yüksekliklerde 2.711 müstakil beton bloktan oluşuyor. Anıtın zemininin altında ise, Holokost esnasında hayatlarını kaybettikleri bilinen bütün Yahudilerin isimlerinin yazılı olduğu ayrı bir yer var.

Anıt yapılırken Almanya'da kimi tartışmalar da yaşanmış. Yahudilerin Holokostun tek mağduru olmadıkları yönündeki itiraz, bu tartışmalar esnasında öne sürülen argümanların muhtemelen en önemlisi. Şöyle ki, Holokostun en büyük kurbanları Yahudiler olsa da, Nazi rejimi onlarla birlikte,

Roman halklarını, eşcinselleri ve engellileri de yok etmeyi amaçladı. Dolayısıyla, ilgili itirazlar meşru ve makul bir zemine sahip.

Muhtemelen bu itirazların da etkisiyle, Berlin’de 2008 yılında eşcinsel, 2012 yılında ise Roman kurbanlar için birer anıt inşa edilmiş. Eşcinseller için inşa edilen [anıt](#), takriben üç metre yüksekliğindeki betondan bir dikdörtgen prizmadan ibaret. Ancak, anıtın üzerinde ek olarak bir de koyu renk camlı küçük bir pencere bulunuyor. İlgili pencereden içeriye bakan ziyaretçiler, öpüşmekte olan eşcinsel bir çiftin videosunu görüyorlar. Anıt, Yahudiler için olana takriben sadece 100 metre uzaklıkta. Hatta, bu yakınlık, Holokosttan sağ kurtulan tarihçi [Israel Gutman](#)’ın tepkisini çekmiş. Zira, Gutman’a göre, iki anıtın birbirine bu kadar yakın olması, Yahudilerin maruz kaldıkları trajedi ile eşcinsellerinkini aynı kefeye koymak anlamına geliyor. Holokost esnasında katledilen eşcinsellerin sayısının 10.000 civarında olduğu hatırlanacak olursa, Gutman’ın argümanı temelsiz değil gibi. Ancak diğer yandan, Yahudi kurbanlar için yapılmış olan anıt eşcinsellerinkinden (kabaca bir hesapla) zaten 2.711 kat daha büyük. Ama herhalde Gutman’a göre, anıtların sadece büyüklüğü değil, birbirlerine olan mesafeleri de önemli bir faktör. Belli ki, herkesi aynı anda memnun etmek pek mümkün değil...⁵

Holokost esnasında hayatını kaybeden 200.000’den fazla Roman için inşa edilen [anıt](#) ise, Alman meclis binası [Reichstag](#)’ın hemen yanbaşıda yer alıyor. Anıtın merkezinde daire şeklinde, zemini koyu renkli bir havuz bulunuyor. Havuzun merkezinde ise, üçgen şeklinde bir taş var. Bu taş, konsantrasyon kamplarındaki esirlerin giymek zorunda oldukları üçgen şeklindeki (ve renklerine göre kişinin kimliğini belli eden) yaka kartlarına atıfta bulunuyor.

Berlin’de, Nazi döneminin önemli hadiselerinin yaşandığı çok sayıda mekan da ziyareti hak ediyor. Nazilerin en büyük kitap yakma gösterilerinden birini gerçekleştirdikleri [Bebelplatz](#) adlı meydan, bunlardan biri.

II. Dünya Savaşı’nın son döneminde Berlin bombalanırken tahrip olan SS ve Gestapo idari binalarının bulunduğu yerde ise, artık [Terörün Topoğrafyası](#) adlı meşhur bir müze var.⁶ Hem açık hem de kapalı alanda sergiler içeren müzede, Nazi dönemine ve bu dönemde gerçekleştirilen uygulamalara dair fotoğraflar, propaganda afişleri, resmi belgeler ve diğer görsel ve yazılı kaynaklar bulunuyor.

Bir diğer enteresan mekan ise, Hitler’in II. Dünya Savaşı’nın son günlerini geçirdiği yeraltı sığınağı ([Führerbunker](#)). Sığınak, Berlin Duvarına yakın bir yerde bulunduğu için, 1989 yılına dek herhangi bir müdahale görmeden aynen korunmuş. Ancak, iki Almanya’nın birleşmesinin ardından bölgede yapılan düzenlemeler çerçevesinde (muhtemelen bilinçli olarak) büyük ölçüde tahrip edilmiş. Sığınakın bir kısım tünelleri halen varolsa da, halka açık değil. İlgili arazi bugün otopark olarak kullanılıyor.

5 Bu vesileyle belki belirtmek gerekli: Yahudi Soykırımının “biricik” olduğu düşüncesi pek nadir sayılmaz. Bu görüşe göre, dünya üzerinde şu ana dek yaşandığı bilinen diğer hiçbir trajediyi soykırım olarak kabul edebilmek mümkün değildir. Çünkü, Yahudi Soykırımının, hem çapı çok büyüktür, hem de topyekün, istisnasız imha hedefi içerir. Bu görüşü Türkiye politikaları özelinde ayrıca önemli kılan bir faktör de var. Şöyle ki, Ermeni Soykırımını inkar eden Türkler, bu görüşteki insanları baştacı ediyorlar. Tabii bu nokta biraz enteresan. Zira, bu görüşte olan ([Bernard Lewis](#) gibi) insanlar, “Ermeniler öldürülmedi” demiyorlar. Aksine, 1915 ve sonrasında yaşananları bütün boyutlarıyla birlikte kabul ediyorlar. Sadece, İttihatçıların istisnasız olarak bütün Ermenileri yok etmek gibi bir amaçları olmadığını, dolayısıyla 1915’e soykırım denemeyeceğini söylüyorlar. Her ne kadar Birleşmiş Milletler’in [soykırım tanımı](#) bir grubun tamamen imha edilmesini hedeflemiş olmak gibi bir şart içermese de, neticede bu da bir yaklaşımdır. Ancak, “Bakın, Bernard Lewis de Ermeni Soykırımını olmamıştır diyor” gibi bir çarpıtmaya başvuranlar, konunun diğer yönlerini görmemeyi tercih ediyorlar.

6 İlgili mekanı önemli kılan bir diğer faktör ise, konsantrasyon kamplarının idaresinin de oradan yapılmış olması.

Yukarıda bahsi geçen mekanlar, birbirine yürüme mesafesinde. Hatta, bir kısmı neredeyse yan yana. Ancak, şehrin civarında da görülmeye değer yerler var. Örneğin, Berlin'in takriben 30 kilometre kuzeyindeki Oranienburg adlı bir kasabada bir [konsantrasyon kampı](#) bulunuyor. Başlangıçta bir imha kampı olarak tasarlanmasa da, sonradan eklenen gaz odaları ve fırın ile çok sayıda insanın öldürüldüğü bir yer olmuş. (Bu kampı maalesef gezemedim; ama kapsamlı bir Berlin turunda atlanmaması gereken bir yer.)

Ayrıca bir de Berlin'in takriben altı kilometre güneydoğusundaki Schöneweide'de bulunan bir çalışma kampı var. 1943 yılında inşa edilen ve Almanya'nın farklı yerlerinde benzeri binlercesi bulunan [bu kampta](#), II. Dünya Savaşı'nın sonuna dek farklı düşman ülkelerden 2.000'den fazla erkek, kadın ve hatta çocuk savaş esiri çalıştırılmış. Çalışma kampları bünyesinde gerçekleştirilen uygulamalar son derece trajik olsa da, (muhtemelen konsantrasyon kamplarına dair diğer gerçeklerin gölgesinde kaldıkları için) çok fazla bilinmiyor. Benim bu konuda neredeyse hiç bilgim yoktu. Ancak bu kampta üç saate yakın zaman geçirdim. Bir kısmı müzeye dönüştürülen kamp, sergilenen belgelerin yanı sıra, sesli ve görüntülü çok sayıda ilginç malzeme içeriyor. Neticede, Schöneweide çalışma kampı, Berlin'de en çok şey öğrendiğim ve en ilginç bulduğum yer oldu.

Son olarak, Berlin'in sekiz kilometre kuzeybatısında, Stasi'nin siyasi suçluları barındırdığı [hapishane](#) var. Başkalarının Hayatı (*Das Leben der Anderen*) filminde de yer verilen hapishane, bugün müze olarak hizmet veriyor. Doğu Almanya rejimi yıkılınca, hapishane görevlileri (muhtemelen başlarına gelebilecekleri fark ederek) hapishanenin kayıtlarını imha etmişler. Bu nedenle, hapishaneye dair bildiklerimiz, orada tutuklu bulunmuş insanların tanıklıkları ile sınırlı. İlgili tutuklulardan bir grup, iki Almanyanın birleşmesinin ardından hapishanenin müzeye çevrilmesine ön ayak olmuş. Hatta, içlerinden bazıları halen ziyaretçileri bir zamanlar işkenceye maruz kaldıkları yerlerde gezdiriyorlar.

Almanya ve Türkiye

Bütün bunlar, bir Avrupa ülkesinin çalkantılı yakın tarihi ve o tarihle yüzleşme tecrübesi konusunda genel manada bir fikir veriyor olmalı. Peki bu tecrübe tamamen Almanya'ya özgü ve diğer ülkelerle çok fazla bağı olmayan bir niteliğe mi sahip? Sözgelimi, Almanya'nın yakın tarihinin Türkiye ile benzerliği sadece devlet binalarının mimarisi ile mi sınırlı? Yoksa, Türkiye'nin siyasi rejiminin iki savaş arası dönemde (1918-1939) şekillenmiş olmasının tesiri zannedilenden daha fazla olabilir mi? Bu soruyu cevaplandırmadan önce, ilgili diğer bazı noktaları izaha kavuşturmak iyi olabilir:

Almanya'nın yakın tarihiyle yüzleşmesi nasıl oldu? Çok yakın bir geçmişte ileri seviyede ırkçı olan bir toplum, nasıl çok geçmeden Avrupa'nın ileri demokrasileri arasında yer alabildi? Bu soruların cevabı, Almanya'nın II. Dünya Savaşında mağlubiyete uğramasının ardından müttefik güçlerce işgal edilmesi sonrasında yaşananlarda aranmalı. Zira, müttefik ülkeler, Nazi ideolojisini bir daha geri dönmeyecek şekilde ortadan kaldırma adına son derece kapsamlı düzenlemelerde bulundular. İlgili süreçte, soykırım suçlarının yargılanıp cezalandırılması ve Alman eğitim sisteminin sıfırdan yeniden tasarlanması gibi bir dizi köklü değişiklik yaşandı. Özetle, Almanya'nın olumlu değişimi "dış güçler" in Alman devletine ve toplumuna doğrudan radikal bir müdahalede bulunması ile oldu.

Türkiye'de ise böyle bir süreç hiç yaşanmadı. Peki ya yaşansaydı ne olurdu? Böyle bir şeyin Türkiye için sonuçlarının olumsuz olacağını söyleyebilir miyiz? Örneğin, "Soykırım suçlusu İttihatçılar, Britanya tarafından başarılı bir şekilde Malta'da yargılanıp cezalandırılabilseydi ve aralarından hiç kimse daha sonra Ankara meclisinde ve diğer etkili kurumlarda görev yapıp yıllarca ülkenin siyaseti üzerinde etkili olmasaydı, Türkiye için daha kötü olurdu" diyebilir miyiz? Ya da,

“Benzeri bir dış müdahale Türkiye’de de gerçekleşse ve ülkenin eğitim felsefesi ırkçılıktan ve ayrımcılıktan onyıllar önce arındırılmış olsa, şimdiki nesiller daha olumsuz niteliklere sahip olurlardı” diyebilir miyiz? Ya da, “Almanya’da artık müzelerde sergilenen *Tek Millet, Tek Ruh, Tek Niyet* ya da *Tek Halk, Tek Devlet, Tek Lider* gibi sloganlar Türkiye’de onyıllarca inadına dağa taşta yazılmasa, bu ayrımcı ideoloji uğruna onca insan ölmese, Kürtler Türkiye’den ayrılma noktasına gelmese ve benzeri bir dış müdahale ile İttihatçılığa erkenden bir son verilse daha kötü olurdu” diyebilir miyiz?

Yakın bir geçmişe kadar böyle soruları sormak dahi ciddi riskler almak anlamına geliyordu. Bir ülkenin insanların kendi tarihleri hakkında dahi özgürce düşünüp konuşamamaları bile o ülkede hakim olan siyasi rejimin ve kültürün niteliği hakkında tek başına dahi yeterli seviyede fikir vermez mi?

Bütün bunlar, Türkiye’de düşünce özgürlüğüne dair sorunların artık geçmişte kaldığı anlamına elbette gelmiyor. Hatta, genel manada bir zihniyet değişiminin gerçekleştiğini söylemek için henüz çok erken. Bir örnek ile izah etmeye çalışayım... Sadece birkaç sene önce bir vesileyle Ankara’daydım. Yargıtay binasının önüne yaklaştığımızda şehri benden çok daha iyi tanıyan ahabım fotoğraf çekersem makinemi alabileceklerini söyleyerek beni uyarmış, hatta makinemi çantama koymamın daha iyi olacağını belirtmişti.

Almanya’da (ve pek çok demokratik ülkede) ise, insanlar, devlet binalarının fotoğraflarını çekebilmek bir yana, rahatlıkla meclis binalarını dahi gezebilirler. Hatta, Almanya’daki Reichstag binası tadilat geçirirken, tavanının bir kısmı [camdan bir kubbe](#) ile değiştirilmiş. Bu şekilde, binanın kubbesine çıkıp inen insanların oturumları görebilmeleri sağlanmış ve halkın milletvekillerini yukarıdan izlemekte olduğu düşüncesi sembolize edilmek istenmiş. Böyle bir tasarım her ne kadar sadece bir hoşluk olarak görülmeye müsait olsa da, bir ülkenin siyasi kültüründe bu gibi sembollerin varlığı önemsiz değil.

4. Almanya'daki Türkler

Berlin’de 200.000’e yakın Türkün yaşadığı söyleniyor. Şehrin nüfusu üç buçuk milyon. Dolayısıyla, Türklerin (kabaca) nüfusun yüzde beşine tekabül ettikleri söylenebilir. Haliyle, günlük hayat içinde zaman zaman Türkçe konuşan insanlara rastlamak şaşırtıcı değil. Türklere dair en görünür öge ise herhalde dönerciler! Döneri Almanlar da sevdiklerinden, Berlin’in hemen her bölgesinde bir dönerciye rastlamak mümkün.

Berlin’de biri Kreuzberg’de, diğeri de Neukölln’de olmak üzere başlıca iki Türk mahallesi var. Her iki mahalle de, şehrin merkezine uzak değil; ama yine de bir parça kenarda kalan, nisbeten ucuz yerlerde. Mahallelerin ortamı da Türkiye’den çok farklı sayılmaz. Tanıdık yüzler, tanıdık tavırlar, ve Türkiye’dekinden pek de farklı olmayan kafeler, pastaneler, manavlar, baklavacılar... Tam bir getto görüntüsü değil. Ama diğer yandan, Türk olmayan birinin özellikle gelme isteği duyacağı yerler olmaktan da epey uzak. Zira, Türk mahallelerinde, Türkiye’nin herhangi bir köşesindeki sıradan bir caddede bulunanların ötesinde pek bir şey yok.

Türk mahalleleri neden bu kadar sıradan?

Türk mahallelerine örnek olarak, okyanusun diğer tarafında ise Paterson var. ABD’nin New Jersey eyaletinde yer alan Paterson da, Berlin’deki Türk mahallelerinden pek farklı değil. Galiba Türkiye

dışındaki bir yerin Türk mahallesi olması, orada Türklerin yaşaması ve ana caddede birkaç Türk lokanta ve marketi bulunmasının ötesinde herhangi bir mana ifade etmiyor. Yani, Türkler, yerleştikleri yerlere kendileri dışında sadece market ve lokantalarını getiriyor gibiler.

Bu sıradanlığı belki şöyle izah etmek daha kolay olabilir: Vancouver (Kanada), Portland (Oregon) ya da San Fransisko (Kaliforniya) gibi şehirlerin rehber kitaplarında, görülmesi gereken yerler arasında Çin mahalleleri de yer alır. Ekseriyetle, Çin kültürünü yansıtan [otantik kapılardan](#) girilen bu mahalleler, ilgi uyandıran bir atmosfere sahiptir. Mahalle içindeki kimi binalarda Çin mimarisinden izlere rastlanır. Perakendeciler ve restoranlar, elbette Çin mahallelerinde de vardır; ama görüntüleri, alışveriş etmeyecek ya da yemek yemeyecek olan insanların dahi ilgilerini çeker. Yine Çin mahallelerine özgü olan bir diğer öge ise, [Çin bahçeleridir](#). Yüzyıllar boyunca Çin’de hanedan mensuplarının ve diğer önde gelen kişilerin mülklerini süsleyen meşhur Çin bahçelerini ziyaretçiler çoğu zaman para ödeyerek gezerler.

Bu noktada sormak gerekli: Aradaki bu büyük farkın nedeni ne olabilir? Kuzey Amerika’daki Çin mahallerinin nisbeten daha köklü bir geçmişe sahip olmaları mı? Çin’deki tipik bir caddenin Türkiye’deki tipik bir caddeye nazaran daha ilginç olması mı? Türkiye’nin dünyaya ve medeniyete aslında döner kebab haricinde çok fazla bir katkısının olmaması mı? Batılılaşma sürecinin ardından Türkiye’nin kültüründe çok fazla özgün bir ögenin kalmamış olması mı? Türklerin yaşadıkları yerleri güzel kılma adına birlikte hareket edememeleri mi? Yoksa bu faktörlerin birkaçı ya da hepsi mi?

Bu soruların çoğu, aslında aynı rahatsız edici imayı içeriyor: Acaba kültürümüz, zannettiğimiz kadar ilginç ve dikkate değer olmayabilir mi?

Kendimizi çok Türk hissediyoruz!

Konunun bir diğer yönü daha var: Başkaları bizi pek ilginç bulmasa da, bizler kendimizi ve kimliğimizi çok seviyoruz. Görünen o ki, yıllarca başka bir ülkede yaşasak da, kendimizi gittiğimiz yere ait hissedemiyor ve mümkün mertebe oralarda oluşturduğumuz mahallelere sığınma ihtiyacı hissediyoruz.

Berlin’de iken, Almanya’daki Türkler hakkındaki araştırmalarıyla da tanınan bir siyaset bilimi profesörüyle sohbet etme imkanım oldu. İlgili profesör, kamuoyu araştırmalarının Türklere dair ortaya koyduğu bir dizi özelliği bir parça canı sıkılarak aktardı. Kimlik konulu anket çalışmalarında, “Kendinizi ne kadar [Türk/Alman/İngiliz/...] hissediyorsunuz?” sorusu rutin olarak sorulur. Bu soruya, “Hiç hissetmiyorum”dan “Çok fazla hissediyorum”a dek uzanan beş aşamalı seçeneklerden biri ile cevap verilir. Almanya’daki Türklerin büyük çoğunluğu, bu soruyu cevaplandırırken kendilerini “Çok fazla” Türk hissettiklerini söylüyorlarmış. Yani beş üzerinden beş... Bu güçlü his, sadece Kürt ve Alevilerde biraz azalıyormuş. Kendilerini ne kadar Alman hissettikleri sorulduğunda ise, cevaplar bir ya da iki seviyesini aşamıyormuş.

Bu noktada belki belirtmek gerekli: Bu tür soruların sorulmasındaki amaç, bir dağılım ortaya koymak ve kişinin verdiği diğer cevaplardan hareketle bu dağılımı açıklamaya imkan tanımaktır. Yani, bazı insanlar (yaşadıkları ülkeden bağımsız olarak) kendilerini çok fazla Türk/Alman/İngiliz hissederlerken, diğerlerinde bu his orta seviyede, kimi diğerlerinde ise zayıf olur. İlgili datayı analiz eden araştırmacılar, eğitim seviyesi, gelir seviyesi ve siyasi ideoloji gibi bir dizi faktörü inceleyerek, içlerinden hangilerinin milli(yetçi) duygular üzerinde belirleyici olduğunu bulmaya çalışırlar. Almanya’daki Türkler özelinde ise böyle bir dağılım baştan söz konusu değil. Yani, zengin-fakir,

eğitimi-eğitimsiz, seküler-dindar bütün Türkler kendilerini çok Türk hissediyorlar! Kendilerini Türk hissetmeyenler ise, çok küçük bir azınlık durumundalar. Bu nedenle de, ilgili profesör, normal şartlar altında bir değişkeni ölçmesi gereken bu sorunun, Türkler söz konusu olduğunda bir sabit ortaya çıkardığını söyledi. Haksız da sayılmaz.

Bizler çok fark etmesek de, fazlasıyla milliyetçi bir toplumuz. Dolayısıyla, bu halimiz, başkalarını şaşırtıyor. Tabii bu milliyetçilik ayrıca incelemeye değer. Bu nedenle, ilgili profesöre, Türklerin bu soruya verdikleri cevap bir sabit ortaya çıkarsa da, Almanya'daki diğer azınlıkların aynı soruya verdikleri cevapları da analize dahil etmek suretiyle bir değişken elde edilebileceğini ve bu değişken üzerinden, Türklerin neden bu kadar milliyetçi olduklarının incelenebileceğini söyledim. Zira, başka ülkelerdeki beş üzerinden beşlik milliyetçiler ile aramızda bir ortak nokta olmalı.

Mesela bazı tahminlerde bulunalım: Acaba birkaç lisanı rahatlıkla konuşabilenler mi kendilerini çok Türk/Alman/İngiliz hissediyorlardır, yoksa sadece tek dilli olanlar mı? Ya da, her tatilde dünya üzerinde sanki başka hiçbir yer yokmuş gibi sadece ve sadece "memleket"lerine uçanlar mı yeni bir topluma daha kolay entegre olurlar, yoksa böyle bir zorunluluk hissetmeyenler mi? Tabii şu nokta ayrıca önemli: Diğer ülkelerde yüksek öğrenim insanları daha az milliyetçi ve daha fazla dünya vatandaşı yapıyorken, Türkiye'de daha milliyetçi, ayrımcı ve hatta ırkçı kılıyorsa, o eğitim sistemi hakkında neler söylenebilir? Ya da, Türk olmayanlar, dünyanın farklı yerlerindeki insanlar ile etkileşime girdikleri ölçüde doğmuş buldukları ülkeden ziyade dünyanın bir parçası olmayı çok daha kolay başarabiliyorken, Türkler onyıllardır bulunmakta oldukları toplumlara dahi entegre olamıyorsa, bu farklılık üzerinde kafa yormak ve bu ülkenin insanların zihinlerini nasıl esir aldığını ve nasıl onları dünyanın geri kalanına ne denli yabancılaştırabildiğini sorgulamak gerekmez mi?

Entegrasyon?

Azınlıkların toplumun geri kalanına entegre olmaları kolay bir süreç değil. Ancak, aradan geçen 50 yıldan (ya da üç nesilden) sonra Türklerin halen Alman toplumunun bir parçası olamamış olmaları da önemsiz değil. Bu kopukluğun nedeni, Türklerin baştan misafir işçi olarak gitmiş ve öyle algılanmış olmalarında, Alman devletinin kimi ayrımcı uygulamalarında ve de bazı Almanların önyargılı ve hatta ırkçı tavırlarında aranabilir. Ne var ki, bütün bunlar, Türklerin kendi paylarına düşeni yaptıkları anlamına gelmiyor. Almanya'da doğan ve orada eğitim görenler haricindeki Türklerin önemli bir kısmı halen düzgün bir şekilde Almanca dahi konuşamıyor -- ki lisan, herhalde entegrasyonun en başta gelen şartıdır.

Lisan konusunda Berlin'de başımdan enteresan bir hadise de geçmedi değil. Bir akşam vakti taksiye bindim. 30-35 yaşlarında gösteren şöför simaen Türke benziyordu. Haliyle, "Türk müsün?" diye sordum. "Değilim" diyerek Türkçe cevap verdi. Beyrutluymuş, ama Türkçe biliyormuş. Şaşıracak, Türkçeyi nereden öğrendiğini sordum. Almanya'daki Türklerden öğrendiğini söyledi. Yani, Türkler, Almanca öğrenmedikleri yetmiyormuş gibi, bir de Almanya'daki bir Lübnanlıya Türkçe öğretmişler! Hatta, adam Türkiye biletleri daha ucuz olduğu için artık tatillerde Lübnan'a değil, Türkiye'ye gidiyormuş!..

Tabii böyle anlatınca kulağa bir parça komik geliyor. Ama bir düşünelim: Gerçekten de öyle mi?

Sonsöz

Bütün bunlar, gettosundan çıkıp Alman toplumuna entegre olabilmiş Türklerin varolmadığı anlamına gelmiyor elbette. “Almanya’da üstün başarı elde etmiş olan Türkler” dediğinde çoğu insanın aklına ilk akla gelen isimlerden biri herhalde Fatih Akın'dır. [Potsdamer Platz](#)'daki [Yıldızlar Bulvarı](#)'nda, Fatih Akın'ın da bir [yıldızı](#) var.

Tabii bir de [Talat Paşa](#) var! Gerçi o Berlin'e gitmeden önce de çok üstün başarılar göstermişti! Ama ne yazık ki Alman toplumuna entegre olma fırsatı bulamadan hayatını kaybetti. 15 Mart 1921 tarihinde [Soghomon Tehleryan](#)'ın kendisini öldürdüğü yeri görmek isteyenler, [Tiergarten](#)'in güneybatısında kalan Hardenberg Caddesi'ne gidebilirler.

5. Mşatta Sarayı

743 yılında tahta çıkan Emevi halifesi [II. Velid](#) (709-744), Şam'ın yaklaşık 200 kilometre güneyine bir saray yaptırmak ister. Ancak, halife kimi iç çatışmalar nedeniyle ertesi yıl hayatını kaybedince, saray tamamlanamaz. Bu tamamlanamamış saray, 749 yılında bir de deprem nedeniyle kısmi hasar görür. Ardından unutulur. 1840 yılında bölgede yapılan kazılar neticesinde saray yeniden ortaya çıkar.

[Mşatta Sarayı](#) adlı bu saray, ilk dönem İslami mimarinin en önemli eserlerinden biridir. (Sarayın, [Kubbetü's-Sahra](#) ile arasında sadece 52 yıl vardır.) Günümüzde Ürdün sınırları içinde kalan sarayın kalıntıları, başkent Amman'ın takriben 30 kilometre güneyindeki Kraliçe Alia Havaalanı'nın hemen yanında yer alır ve ziyarete açıktır. Ancak, sarayın güney cephesi bugün Almanya'dadır.

Pergamon Müzesi

Mşatta Sarayı'nın güneye bakan ana cephesinin Almanya'ya gidişi, II. Abdülhamit'in ilgili kısmı Alman İmparatoru II. Wilhelm'e hediye etmesi ile olur. Taşlar üzerine oyulmuş detaylı süslemeler içeren bu kısım, 1903 yılında Berlin'e taşınır ve restore edildikten sonra [Bode Müzesi](#)'nde sergilenmeye başlanır. Yapı, 1932 yılında (Berlin'in Müze Adası'ndaki beş büyük müzeden bir diğeri olan) [Pergamon Müzesi](#)'ne nakledilir. Ancak bu sefer de, II. Dünya Savaşı esnasında Berlin bombalanırken yeniden hasar görür ve ardından yeniden restore edilir.

33 metre uzunluğunda ve beş metre yüksekliğinde olan ve sarayın ana kapısının iki yanındaki iki kuleyi de içeren bu önemli yapı, halen Pergamon Müzesi'ndedir. Müzenin iki temel kısmından biri olan İslami Sanatlar Müzesi'ndeki (*Museum für Islamische Kunst*) diğer önemli eserlerle birlikte sergilenmektedir.

Sarayın geri kalanı

Peki, ana cephesi bu şekilde koruma altına alınan Mşatta Sarayı'nın geri kalanına ne oldu? Bu sorunun cevabı, bir parça ibretlik... Zira, bu önemli eser, ortaya çıkarılmasının ardından geçen onyıllar boyunca doğal sebeplerle tahrip olmaya devam etti. Nihayet, Berlin Teknik Üniversitesi'nden Amman'a giden uzmanlar, Ürdünlü yetkililerin de yardımıyla kapsamlı bir çalışma başlatarak, (bir zamanlar 25 kule içeren) sarayın genelini yapısını (üzerindeki binlerce

tezyinatı da içerecek şekilde) detaylı olarak belgelediler. Bu süreçte, eserin zengin kültürel yapısı da analiz edildi ve tarihi hakkında o güne de tam olarak bilinmeyen kimi noktalar da aydınlandı.. Bu çerçevede, eser üzerinde tespit edilen (Kıpti, Asurlu ve Sasani yapılarla rastlanan türden) çiçek ve hayvan figürleri de kayıt altına alındı.

Bazı sorular

- Yurtdışına kaçırılan tarihi eserler, milli hislerimize en çok dokunan konular arasında yer alıyor. Orta Doğu ve hele de Anadolu menşe'li bir eserin Batı'daki bir müzede sergilenmesini hırsızlık olarak etiketlemekte ve konunun detaylarını dahi bilmeye ihtiyaç hissetmeden her şeyi emperyalizm çerçevesine almakta çok fazla tereddüt etmiyoruz. Böyle bir tavır sergilemek için, ilgili eser hakkında herhangi bir bilgi sahibi olmamız da gerekmiyor. O halde, bizim için tek önemli olan nokta, o eserin “bizim” eserimiz olması mı? Gitmesek de, görmesek de, hatta yüzyıllardır durduğu yerde tahrip olmakta olan varlığından haberdar bile olmasak da, o eserin bizim eserimiz olduğunu düşünüyor olmalıyız.
- Bu noktada çeşitli savunmalar yapmak da zor değil. Tarihi eserleri”miz” konusunda yeterince bilinçli olmadığımızı, ama olmamız gerektiğini söyleyebiliriz. Ya da, topu yine devlete atarak, yetkililerin bu konuda daha hassas davranmaları gerektiğine dikkat çekebiliriz. Ya da, binbir dereden su getirebilir ve tek ortak noktaları ilgili eserleri kendi sınırlarımız içinde tutmak olan başka olası çözümler öne sürebiliriz. Ama bütün bunları acaba daha çok hangi kaygılarla yaparız? İnsanlığa ve farklı medeniyetlere olan derin ilgi ve saygımız mı bizi böyle davranmaya iter? Yoksa “Bizimdir, başkasına yar olmasın” düşüncesi mi?
- Bizim insanlık tarihi ile ilgimiz ne seviyede? Peki ya 4.000 senelik olduğunu iddia ettiğimiz (ve herhalde artırdıkça daha vatanperver olduğumuz) tarihimiz ile ilgimiz nedir? Anadolu'nun “medeniyetler beşiği” olduğunu söylemenin dahi bizim için bir övünme konusu olmanın ötesinde bir manası var mı? Tarihimizi bildiğimiz ve çok güzel bulduğumuz için mi bu kadar çok seviyoruz, yoksa çok köklü ve şanlı olması (ya da öyle zannetmek) mi gururumuzu okşuyor?
- [Rosetta Taşı](#) ya da [Kiros Silindiri](#) British Museum'da değil de Türkiye'de bir yerde olsa, varlığından ve öneminden ne kadar haberimiz olurdu?
- Sadece [Ani](#)'nin içinde bulunduğu durum bile ikiyüzlülüğümüzü dışavurmuyor mu? Batılı uzmanlar Mşatta Sarayı gibi Ani'deki eserleri de zamanında bir şekilde buradan götürüp restore etseler ve onlara dair bütün detayları sistemli olarak belgeleseler, bütün insanlık için daha iyi olmaz mıydı? Ya da şöyle soralım: Ani, “bizim” olduğu süre zarfında (a) doğal nedenlerle, (b) sınırın diğer tarafındaki taş ocağıyla, (c) yerel halkın yetkililerce göz yumulan vandalizmiyle ve (d) devlet eliyle yaptırılan cahilane restorasyonlarla sürekli tahrip oldu. Peki bu süreçte neden hiç rahatsız olmadık? Ya da, Ani'deki tahribat zaman zaman gündeme geldiğinde neden pek kimse tarihi eserler söz konusu olduğunda gösterilen alışıldık tepkileri göstermedi?
- Siz bir tarihi eser olsaydınız, Anadolu ya da Orta Doğu'nun herhangi bir yerinde çürümek mi isterdiniz, yoksa Avrupa'da bir müzede, nem oranı ve sıcaklığı sürekli kontrol altında tutulan profesyonel bir ortamda korunmak ve sergilenmek mi?